

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VIII. 79.

PANTEGJELDEN I NORGE

ved utgangen av
1912 OG 1926.

(Dette hypothécaire en Norvège à la fin des années 1912 et 1926.)

Utgitt av
DET STATISTISKE CENTRALBYRÅ.

OSLO.
I KOMMISSJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1928.

Pris kr. 1,00.

Norges Offisielle Statistikk, rekke VIII. (Statistique Officielle de la Norvège, série VIII.)

Nr. 1—10 se omslaget på verker trykt i året 1926.

Trykt 1927:

- Nr. 11. Norges Brandkasse 1923—1925. (*Statistique de l'office national d'assurance contre l'incendie.*)
- 12. Lønninger 1925—1926. (*Gages et salaires.*)
- 13. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1923. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
- 14. Forbudsavstemningen 18 oktober 1926. (*Plébiscite du 18 octobre 1926 de la prohibition des spiritueux.*)
- 15. Den Norske Statskasses Finanser 1913/14—1927/28. (*Finances de l'État.*)
- 16. Det civile veterinærvesen 1924. (*Service vétérinaire civil.*)
- 17. Sinnssykeasylenes virksomhet 1925. (*Hospices d'aliénés.*)
- 18. Skolevesenets tilstand 1924—25. (*Instruction publique.*)
- 19. Norges jernbaner 1925—1926. (*Chemins de fer norvégiens.*)
- 20. De spedalske i Norge 1921—1925. (*Rapport sur les lépreux en Norvège pour les années 1921—1925.*)
- 21. Forsikringselskaper 1925. (*Sociétés d'assurances.*)
- 22. Folkemengdens bevegelse 1924. (*Mouvement de la population.*)
- 23. Sjømannsforsikringen 1924. Fiskeriforsikringen 1924. (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 24. Norges industri 1925. (*Statistique industrielle de la Norvège.*)
- 25. Fagskolestatistikk 1923/24—1925/26. (*Écoles professionnelles.*)
- 26. Ulykkesforsikringen 1924. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 27. Norges postvesen 1926. (*Statistique postale.*)
- 28. Landbruksareal og husdyrhold 1926. Representativ telling. (*Superficies agricoles et élevage du bétail de l'année 1926. Recensement représentatif.*)
- 29. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1924. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
- 30. Norges skibsfart 1925. (*Navigation.*)
- 31. Meieribruket i Norge i 1925. (*L'industrie laitière de la Norvège en 1925.*)
- 32. Norges telegrafvesen 1925—1926. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 33. Arbeidslønnen i jordbruket. Driftsåret 1926—1927. (*Salaires des ouvriers agricoles 1926—1927.*)
- 34. Skogbrukstelling for Norge. (*Recensement de sylviculture.*)
- 35. Norges bergverksdrift 1926. (*Mines et usines.*)
- 36. Kriminalstatistikk 1923 og 1924. Med Hovedoversikt 1905—1924. (*Statistique de la criminalité pour les années 1923—1924. Aperçu général de la criminalité pendant les années 1905—1924.*)
- 37. Norges fiskerier 1925. (*Grandes pêches maritimes.*)
- 38. Meglingsinstitusjonens virksomhet. Tariffavtaler og arbeidskonflikter 1926. (*Entremise publique. Conventions collectives et conflits du travail en 1926.*)
- 39. Landbruksareal og husdyrhold 1927. Representativ telling. (*Superficies agricoles et élevage du bétail de l'année 1927. Recensement représentatif.*)
- 40. Norges skibsfart 1926. (*Navigation.*)
- 41. Norges sparebanker 1926. (*Caisses d'épargne.*)
- 42. Norges handel 1926. (*Commerce.*)
- 43. Sykeforsikringen 1926. (*Assurance-maladie.*)
- 44. Norges kommunale finanser 1924/25. (*Finances des communes.*)
- 45. Private aktiebanker 1926. (*Banques privées par actions.*)
- 46. Fængselsstyrelsens årbok 1924. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1924.*)
- 47. Folkemengdens bevegelse 1925. (*Mouvement de la population.*)

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VIII. 79.

PANTEGJELDEN I NORGE

ved utgangen av
1912 OG 1926.

(Dette hypothécaire en Norvège à la fin des années 1912 et 1926.)

Utgitt av
DET STATISTISKE CENTRALBYRÅ.

OSLO.
I KOMMISSJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1928.

Innhold.

	Side
<i>Forord</i>	
<i>Innledning</i>	1
<i>Tidligere beregninger over den samlede pantegjeld</i>	2
<i>Den samlede pantegjeld ved utgangen av 1912 og 1926</i>	4
I. Fremgangsmåten	4
II. De kjente pantelån	5
III. Beregningen av de ukjente pantelåns størrelse	6
1. Pantobligasjoner i privatpersoners eie	6
2. do. i aktieselskaps eie	11
3. do. tilh. offentlige stiftelser og fond	12
4. do. tilh. pensjons- og understøttelseskasser	13
5. do. i kommunenes eie	14
IV. Den samlede pantegjeld	14
<i>Pantegjeldens fordeling på eiendommer i byer og landdistrikter</i>	16
<i>Pantegjelden og de faste eiendommers verdi i 1912 og 1926</i>	21
<i>Pantegjeldens størrelse i hvert av årene 1912—1926</i>	25
<i>Resymé</i>	26

Bilag.

Tabell. De kjente pantelån 1890—1926	28
--	----

Table des matières.

	Pages
<i>Préface</i>	
<i>Introduction</i>	1
<i>Calculs antérieurs de la dette hypothécaire</i>	2
<i>Dette hypothécaire à la fin de 1912 et 1926</i>	4
I La méthode	4
II Prêts hypothécaires connus	5
III Calcul de prêts hypothécaires inconnus	6
1. Obligations hypothécaires appartenant aux personnes privées	6
2. — — — — sociétés anonymes	11
3. — — — — fondations sous contrôle public	12
4. — — — — caisses privées de pensions et de secours	13
5. — — — — communes	14
IV Dette hypothécaire totale	14
<i>Répartition de la dette hypothécaire par villes et communes rurales</i>	16
<i>Dette hypothécaire et valeur de propriétés foncières</i>	21
<i>Dette hypothécaire pendant les années 1912—1926</i>	25
<i>Resumé</i>	26

Appendice.

Tableau: Prêts hypothécaires connus pendant les années 1890—1926	28
--	----

Forord.

Helt siden 1836 har der gjennom fylkesmennene hvert femte år vært innsamlet årsoppgaver over tinglyste og avlyste panteheftelser. Fylkesmennene avgav nemlig tidligere til regjeringen femårige innberetninger over fylkenes tilstand. Oppgavene er trykt bl.a. i Statistiske Meddelelser (årg. 1882—1883, s. 4, 1889, s.9, 1893, s. 52, 1898, s. 43, 1902, s. 113, 1907, s. 134, 1912, s. 186, 1917, s. 98, 1923, s. 142) og i sammendrag i Statistisk Årbok. Oppgaver over registrerte og utslettede panteheftelser i *skib* er innhentet først fra 1911 av.

Fra og med femåret 1921—1925 bortfalt femårsberetningene. De statistiske oppgaver som hadde vært innsamlet gjennom fylkesmennene i forbindelse med beretningene blev imidlertid bibeholdt (kgl. res. av 11 juli 1924 s. 2) Oppgavene over tinglyste og avlyste panteheftelser m. v. for femåret 1921—1925 har ikke vært trykt. Byrået henvendte sig nemlig i begynnelsen av 1928 til Socialdepartementet for å få utvirket *årlige* oppgaver, som er blitt gjennomført ved kgl. res. av 21 sept. 1928. I forbindelse med trykningen av de nyeste tall var det meningen å undersøke pantegjeldens vekst nærmere. Under dette arbeide blev hovedvekten etterhvert lagt på undersøkelsen over pantegjeldens virkelige størrelse i årene 1912 og 1926. Resultatene av disse undersøkelser fremlegges her.

Arbeidet med statistikken har vært forestått først av sekretær *Kristoffer Aulie* og senere av cand. oecon. *Sverre Torp*, som også har skrevet oversikten.

Det Statistiske Centralbyrå, Oslo i november 1928.

Gunnar Jahn.

Eilif Gjermoe.

Innledning.

Som nevnt i forordet er statistikken over *tinglyste og avlyste panteheftelser* de eneste kontinuerlige og nogenlunde ensartede oppgaver som foreligger til belysning av pantegjeldens størrelse og vekst i Norge.

I forbindelse med den første innsamling av dette materiale (femåret 1836—1840) var det visstnok Finansdepartementets opprinnelige mening å innhente oppgaver over det samlede pantegjeldsbeløp i gjeldsbrev og skifteutlegg som hvilte over faste eiendommer i 1835. Da dette imidlertid viste sig å volde uforholdsmessig meget arbeide, nøiet man sig med oppgavene over de i hvert år tinglyste og avlyste panteheftelser. I sitt foredrag av 24 mars 1840¹⁾ uttalte departementet bl. a. at når disse oppgaver blev fortsatt gjennom en lang årrekke, vilde det føre til at man etterhvert fikk kjennskap til alle de panteheftelser som hvilte på fast eiendom.

Denne tro på at oppgavene gjennom tidens løp skulde bli brukbare har ikke vist sig begrunnet.

På den ene side tinglyses der nemlig en del panteheftelser som ikke blir effektive (en del av de såkalte «gjorte pantobligasjoner»), likesom det også forekommer at samme gjeldsbrev blir tinglyst under forskjellige jurisdiksjoner når flere eiendommer pantsettes ved samme dokument. På den annen side avlyses ikke alltid de innfridde obligasjoner. Lån som tilbakebetales i avdrag blir også ofte stående i pantebøkene som heftelser med sitt opprinnelige beløp, inntil siste avdrag er betalt. Av disse grunner vil det beregnede *overskudd av panteheftelser* (tinglyste ÷ avlyste heftelser) bli for *stort*. Man har imidlertid ingen faste holdepunkter til særskilt for hvert enkelt år å avgjøre *hvor* meget av overskuddet der er av nominell art. Og selv om den reelle *tilvekst* lar sig bringe på det rene, sier jo dette i og for sig intet om hvor stort beløpet av *samlige* reelle panteheftelser er på et visst tidspunkt.

En metode hvorved dette materiale kunde tenkes utnyttet har vært utførlig omtalt av direktør *Kiær* i en artikkel i Statsøkonomisk Tidsskrift for 1894. Metoden, som har vært praktisert i Amerika i forbindelse med en undersøkelse av pantegjeldens størrelse i 1890²⁾, består deri at man beregner panteheftelsenes *gjennomsnittlige varighet*. Hvis denne f. eks. er 5 år — pante-

¹⁾ Tatt inn i femårsberetningen for 1836—40.

²⁾ Offentliggjort i «Journal of the Royal Statistical Society» i septemberheftet for 1893, *George Holmes*: Investigations of Mortgages and Farm and Home Proprietorship in the United States.

gjelden avbetales i Amerika hurtigere enn hos oss —, så slutter man derav at pantegjelden på ett visst tidspunkt er fem ganger så stor som de årlig innregistrerte panteheftelser.

Denne fremgangsmåte lar sig imidlertid neppe anvende hos oss. For det første kommer man ikke utenom den vanskelighet at en del av de tinglyste heftelser er nominelle. Dernæst vil beregningene over heftelsenes «gjennomsnittlige levetid» bli høist usikre. For Hypotekbankens pantobligasjoner har selve obligasjonenes gjennomsnittlige levetid i den senere tid vært ca. 34 år. For obligasjoner tilhørende de offentlige fond er forholdet meget forskjellig. Dels forekommer der avdragsfrie lån, dels lån som tilbakebetales i løpet av forholdsvis kort tid, helt ned til 10—15 år. Nu er riktignok, i tilfelle av avdrag, obligasjonenes gjennomsnittlige levetid betydelig større enn gjeldsbeløpets. I alle tilfelle vilde man dog for den samlede pantegjelds vedkommende måtte regne med et så stort tidsrum at beløpet av de årlig tinglyste panteheftelser i løpet av denne tid vilde ha øket betydelig. Det resultat man måtte komme frem til vilde bare av den grunn bli lite brukelig.

Det viser sig således at statistikken over tinglyste og avlyste panteheftelser i sig selv ikke kan opfylle sin visstnok opprinnelige hensikt, nemlig å gi et grunnlag for beregningen av den *faktiske* pantegjeld og dens vekst. Byrået har også alltid i sine kommentarer til denne statistikk gjort oppmerksom på at dette ikke uten videre var mulig.

Tidligere beregninger over den samlede pantegjeld.

I midten av forrige århundrede klaget eiendomsbesidderne, særlig i landdistriktene, over at det var vanskelig å få tilstrekkelig pantelån på rimelige vilkår. Efter Hypotekbankens opprettelse i 1851 bedredes dette forhold, og pantegjelden øket betydelig. Mot slutten av århundredet var atter jordbruket i en vanskelig stilling, og der blev nu klaget over overfor gjeldelse¹⁾ som følge av «den enorme Forøgelse av Gjælden».

Til belysning av utviklingen blev der flere ganger anstillet *offisielle* beregninger over den samlede pantegjeld. Det kan straks sies at resultatet av disse beregninger er lite pålitelige.

I 1865 blev pantegjelden anslått til 240 mill. kr.; herav skulde en fjerdedel eller 60 mill. kr. falle på byene og tre fjerdedeler eller 180 mill. kr. på landeiendommene. (Norges offisielle Statistikk 1869, C. nr. 2 side LXII).

I 1875 blev pantegjelden i landdistriktene av Finansdepartementet beregnet til 238½ mill. kr. Departementet antok for øvrig at pantegjelden

¹⁾ Aschehoug: Socialøkonomik III kap. 74. Se også Norsk Landmandsforbunds henstilling til Stortinget (Dok. nr. 81 for 1895, side 5).

for hele riket snarere var sunket enn steget siden 1865. (Stortingsforhandlinger 1878, III O. nr. 15, side 89—90).

I 1880 blev den samlede pantegjeld anslått til noget over 420 mill. kr. (Statistiske Meddelelser for 1882—1883, side 7).

I 1885 skulde pantegjelden ifølge Finansdepartementets beregning ha vært 450 mill. kr., hvorav noget over 300 mill. kr. hvilte på landeiendommene.

I de forskjellige kommentarer til disse tall har det alltid vært understreket at beregningene er usikre. De har dessuaktet vært benyttet i stor utstrekning, da man ikke har hatt annet å støtte sig til.

Ved beregningene gikk man ut fra at den reelle tilvekst av panteheftelser var $\frac{4}{5}$ av den nominelle. Dernæst undersøkte man stigningsforholdet gjennom et visst tidsrum for Hypothekbankens utlån. Man forutsatte så at stigningsforholdet var det samme for de øvrige pantefordringer, og beregnet på grunnlag herav pantegjelden ved tidsrummets begynnelse og slutning.

Spørsmålet om i hvilken utstrekning denne fremgangsmåte lar sig benytte for de senere år vil vi komme tilbake til i et senere avsnitt av oversikten (side 25 og 26).

Foruten disse offisielle beregninger skal man nevne at *Eugène Hanssen* i sin bok *Jordbrukets økonomiske Forholde*¹⁾ har foretatt en undersøkelse av gjeldsforholdene i 1894. Beregningene er foretatt på grunnlag av et spesielt innsamlet og såvidt mulig representativt materiale, som omfattet 8607 bruk. Forfatteren kommer til det resultat at pantegjelden for rikets *samtlig*e jordbrukende personer skulde ha vært 327 à 332 mill. kr. Undersøkelsen gjaldt altså utelukkende «jordbrukende personer», ikke det noget videre begrep «landdistrikter».

En annen undersøkelse av den *samlede* pantegjeld i 1895 blev utført av *H. E. Berner*.²⁾ I motsetning til de tidligere beregninger foretok han en undersøkelse av de viktigste kilder hvorfra pantelånsmarkedet forsynes, såsom banker, offentlige fond, større forsikringsselskap, overformynderiene etc. Berner finner i alt ca. 292 mill. kr. i kjente lån³⁾ og anslår resten, de ukjente, til å utgjøre ca. 200 mill. kr. eller «måskje» 250 mill. kr. Resultatet tør være temmelig usikkert.

For de senere år foreligger der i hvert fall ingen offisielle beregninger over pantegjeldens størrelse. I den følgende undersøkelse vil man først og fremst forsøke — så noiaktig som det tilgjengelige materiale tillater det — å bestemme størrelsen av den samlede pantegjeld på fast eiendom (ikke skib) i ett «normalt» førkrigsår, nemlig ved utgangen av 1912, samt ved utgangen av 1926.

1) Kria. 1901. Utgitt som bilag til Arbeiderkommissjonens og Landbrukskommissjonens innstillinger.

2) Tidsskrift for Det norske Landbrug 1896: Hypothekbankdirektør H. E. Berner: Jordbrugskreditten og Pantegjelden paa vore Landeiendomme. Beløpet av kjente pantelån er ifølge bilaget ca. 298 mill. kr.

Den samlede pantegjeld ved utgangen av 1912 og 1926.

I. Fremgangsmåten.

Ved en optelling av pantegjeldens størrelse kan man tenke sig to fremgangsmåter.

Pantefordringene kan optas på *debitors* hånd. En slik undesøkelse vil imidlertid bli overordentlig kostbar og kan for tiden ikke gjennomføres.

Man har derfor vært henvist til å benytte den annen fremgangsmåte, som består i å telle sammen pantefordringene på *kreditors* hånd. På denne måte får man kjennskap til de kilder hvorfra pantelånsmarkedet forsynes, men der vil derimot ikke kunne skaffes tilveie de langt viktigere opplysninger angående debitors forhold. Imidlertid byr denne fremgangsmåte på en stor arbeidsbesparelse, idet der for en rekke av de viktigste «kreditorgrupper» (offentlige fond, banker, forsikringsselskap etc.) allerede på forhånd foreligger opgaver over deres samlede utlån mot pantobligasjoner. — Der finnes imidlertid en hel del ukjente pantefordringer til et betydelig beløp. Først og fremst gjelder dette privatpersoners beholdning av pantobligasjoner. I den anledning har det vært nødvendig å foreta en rekke beregninger, som vi skal komme tilbake til senere.

Det materiale som foreligger gir bare opplysninger om *norske* kreditorens pantefordringer. Beløpet av pantefordringer i fast eiendom på utlendingers hånd kjennes ikke, men det er neppe av videre betydning.¹⁾

Det første spørsmål som melder sig er hvilket innhold begrepet «pantefordringer på kreditors hånd» får i denne undersøkelse.

De opgaver som allerede foreligger, eller som ligger til grunn for de følgende beregninger, bygger i almindelighet på beløp som er opført på aktivsiden i de forskjellige regnskapers balansekonto. Dette vil si at pantefordringene bare blir tatt med i den utstrekning de finnes opført som *aktiver* under benevnelsen *pantobligasjoner*. Av den grunn vil man i almindelighet ikke få med de «gjorte obligasjoner». Særskilt med hensyn til pantefordringer der er *deponert* som sikkerhet for annen gjeld stiller forholdet sig noget forskjellig. Dette vil kanskje best sees ved følgende eksempler:

Hvis en person eller et selskap A eier en pantobligasjon i en *annens* eiendom, vil obligasjonen bli opført blandt A's aktiver og således komme med i denne statistikk, selv om den er deponert, f. eks. i en bank som sikkerhet for en vekselobligasjon. Derimot vil den ikke komme med blandt *bankens* aktiver, idet beløpet vil være å finne i den aktivapost hvor selve *gjeldsdoku-*

¹⁾ Statistikken over gjeld og tilgodehavender i utlandet gir ikke særskilte opplysninger om pantegjelden.

mentet opføres (altså i posten «Beholdning av vekselobligasjoner»). — Hvis A derimot utsteder en pantobligasjon eller et skadesløsbrev i sin *egen* eiendom, og denne pantheftelse deponeres hos kreditor, vil den kun i de færreste tilfelle komme med i statistikken. Er kreditor en bank — hvilket jo er det hyppigste —, vil den deponerte pantheftelse i dette, like så litt som i det foran nevnte tilfelle, bli opført som en pantefordring i bankens regnskap.

Man vil derfor allerede på forhånd fremheve at den pantgjeld som søkes bestemt ved den benyttede fremgangsmåte *bare omfatter den gjeld hvor selve gjeldsdokumentet er en pantobligasjon.*¹⁾ Ordet «pantgjeld» vil derfor i det følgende *kun bli brukt i denne betydning.* Man vil således ikke kunne angi størrelsen av den samlede gjeld, som er *sikret* ved pant i fast eiendom. Heri inngår nemlig foruten de egentlige pantelån også rettspant og *samtlig*e skadesløsbrev og deponerte pantobligasjoner.

Det vil være hensiktsmessig i det følgende å behandle de kjente og de beregnede utlån mot pantobligasjoner hver for sig.

II. De kjente pantelån.

I bilaget til denne oversikt vil man finne en sammenstilling av samtlige kjente pantelån for tidsrummet 1890—1926. Tabellen omfatter de offentlige fond, Pensjonskassen, Riksforsikringsanstalten, Hypotekbanken, Arbeiderbruk- og Småbrukbankene, Norges Bank, sparebankene, de private aktiebanker, kredittforeningene, livsforsikringsselskapene, skadeforsikringsselskapene, Norges Brandkasse, Jernbanenes Pensjonskasse samt overformynderiene (inkl. fellesmassen i Oslo, Bergen og Trondhjem).

I anmerkninger til tabellen vil man finne oplyst hvor dette materiale er hentet fra, og hvilke beregninger man har måttet foreta for enkelte år.

I teksttabell 1 er disse kjente utlån ved utgangen av årene 1912 og 1926 opført. Som det vil sees har man i samme tabell også tatt med en del pantobligasjonsbeløp som vedrører institusjoner hvis regnskap man spesielt har gjennomgått for disse to år.

Det samlede beløp av de kjente pantelån var i 1912 705 mill. kr. og i 1926 1753 mill. kr. De største beløp faller i begge år på Hypotekbanken (henholdsvis 192 mill. kr. og 395 mill. kr.) og sparebankene (henholdsvis 183,2 mill. kr. og 549,8 mill. kr.).

Som foran nevnt gjelder beløpene for sparebankene og privatbankene kun bankenes egne pantelån, derimot *ikke* de samlede utlån mot sikkerhet i fast eiendom. Selv om disse beløp lot sig bestemme — i sparebankstatistikken finnes slike opgaver, derimot ikke i privatbankstatistikken, — så lar de sig ikke benytte i denne forbindelse, da man for en del av de deponerte pantobligasjoners vedkommende vil risikere dobbelttelling. Dette gjelder belånte eller deponerte obligasjoner som eies av privatpersoner eller aktieselskap og således tas med i de følgende beregninger.

¹⁾ Herunder gjeld ifølge skifteutlegg (se note 2 side 7).

Tabell 1. *Kjente utlån mot pantobligasjoner ved utgangen av 1912 og 1926.*

Kreditorer	1912	1926
Offentlige fond	Mill. kr. 51,7	Mill. kr. 57,2
Statens Pensjonskasse, Enkekassen og Pensjonskassen for Statens tjenestemenn	42,4	123,4
Riksforsikringsanstalten	16,2	48,9
Hypotekbanken	192,0	395,0
Arbeiderbruk- og Småbrukbankene	25,9	178,7
Norges Bank	1,7	0,3
Sparebanker	183,2	549,8
Private aktiebanker	67,9	93,0
Kredittforeninger	2,6	52,1
Livsforsikringsselskap	65,1	134,9
Skadeforsikringsselskap under Forsikringsrådet	8,6	16,0
Norges Brandkasse	—	0,5
Jernbanenes Pensjonskasser	11,4	32,0
Overformynderiene (inkl. fellesmassen i Oslo, Bergen og Trondhjem)	29,6	59,1
Tilsammen	698,3	1 740,9
<i>Hertil beløp som kun kjennes for årene 1912 og 1926:</i>		
Gjensidige brandfors.selsk. utenfor Fors.rådet ¹⁾	2,0	2,1
Universitetet, høiskoler og høiere skoler ²⁾	5,0	7,3
Hjelpfond vedr. jernbane-, post- og telegrafvesenets funk- sjonærer ³⁾		2,9
I alt	705,3	1 753,2

III. Beregningen av de ukjente pantelåns samlede størrelse.

Mesteparten av den øvrige pantegjeld skulde, efter de undersøkelser man har hatt anledning til å foreta, falle på følgende 5 «kreditorgrupper»: 1. Pantobligasjoner i privatpersoners eie. 2. Pantobligasjoner i aktieselskaps eie (ekskl. aktiebanker og forsikringsaktieselskap). 3. Pantobligasjoner tilhørende offentlige stiftelser og fond. 4. Pantobligasjoner tilhørende private pensjons- og understøttelseskasser. 5. Pantobligasjoner i kommunenes eie.

1. Pantobligasjoner i privatpersoners eie.

Der finnes intet bearbejdet statistisk materiale til belysning av størrelsen av bruttoformuen på *samtlig*e privatpersoners hånd og dens fordeling på de forskjellige slags aktiver. Skatteligningen gir bare opplysning om nettoformuen. Imidlertid lar det sig gjøre å undersøke disse forhold nærmere for en *del* av den personlige formues vedkommende, nemlig de formuer som går inn i *privatskiftede dødsboer*. Arvinger som overtar en arv uten offentlig skiftebehandling

¹⁾ Tallene, som er delvis beregnet, bygger på de til Arbeidsdepartementet innleverte regnskapsekstrakter.

²⁾ Tallene er tatt fra de til Statsrevisjonen innleverte regnskapsekstrakter.

³⁾ Tallene meddelt av de nevnte etater.

har nemlig i henhold til lov av 8 april 1905 (nr. 2) å innlevere en *arveanmeldelse* til vedkommende oppbørselsbetjent. Arveanmeldelsen, som tjener som grunnlag for beregning av arveavgiften, skal bl. a. inneholde en fullstendig fortegnelse over boets aktiva og passiva (§ 18).

Under forutsetning av at formuesforholdene i disse dødsboer ikke stiller sig anderledes enn for de levende — vi skal komme tilbake til dette i det følgende — kan det tenkes at man på grunnlag av et tilstrekkelig stort antall arveanmeldelser kan skaffe sig et brukbart uttrykk for hvor stor del (procent) av den private formue som består i pantobligasjoner. Resonnementet forutsetter altså anvendelsen av *den representative metode*, idet procenten av pantobligasjoner i dødsboene anvendes på den samlede personlige formue.¹⁾

Det teoretisk riktige vilde være at man for det representative utvalgs vedkommende — dødsboene — regnet ut det samlede obligasjonsbeløp i procent av de samlede *aktiver*. Da man imidlertid ikke kjenner størrelsen av de private enkeltpersoners samlede aktiver, er man henvist til å uttrykke pantobligasjonsbeløpet²⁾ i procent av dødsboenes samlede *nettoformue*, og så anvende denne procent på den samlede *personlige antatte formue* ifølge skatteligningen.

Innen vi går over til å gjøre rede for selve beregningen, er det nødvendig å drøfte spørsmålet om i hvilken utstrekning de meddelte oppgaver i arveanmeldelsene overhodet kan antas å avgi et representativt materiale for de faktiske personlige formuesforhold.

Man begår sannsynligvis ingen nevneverdig feil ved å anta at den del av en persons formue som måtte bestå av pantobligasjoner ikke undergår nogen forandring i og med at formuen går over til et dødsbo. Derimot tør det hende at størrelsen av den i arveanmeldelsen opførte *nettoformue* ikke alltid vil falle sammen med arvelaterens antatte formue ifølge siste skatteligning. Dette kan dels skyldes at nettoformuenes størrelse virkelig forandres med formuesbesidderens død, dels at arvingene vurderer de forskjellige formuesgjenstanders verdi anderledes enn skattemyndighetene.

Det kan således nevnes at alle utgifter i forbindelse med begravelsen, gravens opsetning etc. opføres på passivasiden i arveanmeldelsene. På den annen side kommer der til på aktivasiden en del nye beløp, utbetalte livs-poliser, begravelserbidrag etc. Med hensyn til verdsettelsen av faste eiendommer opplyser Statsrevisjonen, som reviderer arveanmeldelsene, at arvingene ikke så sjelden opfører lavere verdier enn de skattemyndighetene regner med.

¹⁾ Det kan i denne forbindelse nevnes at *Foville* på grunnlag av oppgaver over skattepliktige arvelateres formue har beregnet Frankrikes nasjonalformue. Se Aschehougs «Socialøkonomik» kapitel 43.

²⁾ Arvelaternes krav ifølge skifteutlegg vil i almindelighet være tatt med som pantobligasjoner blandt arveanmeldelsenes aktiver. For øvrig er den juridiske terminologi i arveanmeldelsene ofte noget svevende, idet disse i regelen utfylles av arvingene selv.

Det er vanskelig å avgjøre hvilken betydning man skal tillegge disse momenter. Nogen betydelige forskyvninger blir det i almindelighet neppe tale om, så meget mere som de nevnte faktorer til dels må antas å opheve hverandre.

Det kan kanskje synes som om beregningens usikkerhet øker derved at man benytter skatteligningens formuesopgaver, som jo i almindelighet i og for sig regnes for å være for lave. Dette får imidlertid ingen innflydelse på resultatet, hvis man kan gå ut fra at arveanmeldelsesmaterialelet også viser tilsvarende for lave tall.¹⁾

Det materiale som den følgende beregning bygger på omfatter for året 1912's vedkommende 2790 arveanmeldelser i dødsboer som har betalt arveavgift i tidsrummet 1. juli 1913—30. juni 1915.²⁾ For 1926 er benyttet 3530 arveanmeldelser for boer som har betalt arveavgift i tidsrummet 1. juli 1925—30. juni 1927. Materialet har Statsrevisjonens 1. kontor velvilligst stillet til rådighet. — Spørsmålet om dette materiale er stort nok vil bli diskutert i forbindelse med en nærmere omtale av de resultater man er kommet frem til.

Ved beregningen av selve «pantobligasjonsprocenten» (altså summen av samtlige obligasjoner opført på aktivasiden i arveanmeldelsene uttrykt i procent av summen av samtlige arveanmelders nettoformue) viste det sig ved en forhåndsundersøkelse at procenten varierer med nettoformuens størrelse.³⁾ Man har derfor fordelt de enkelte arveanmeldelser på en rekke formuesgrupper, nemlig 1—4999 kr., 5000—9999 kr., 10 000—19 999 kr., 20 000—49 999 kr., 50 000—99 999 kr. samt 100 000 kr. og derover. Der næst har man beregnet en «pantobligasjonsprocent» for hver formuesgruppe (se teksttabell 2). Den fremkomne procentrekke viser en typisk og jevn stigning i begge år.

Den samlede antatte personlige formue ved utgangen av 1912 var, ifølge inntekts- og formuesstatistikken for 1912—1913, ca. 2520 mill. kr. Fordelingen på de nevnte formuesgrupper — særskilt for byer og landdistrikter — har også med tilstrekkelig stor nøiaktighet kunnet foretas på grunnlag av denne statistikk. Ved utgangen av 1926 var den personlige formue steget til ca. 5470 mill. kr.⁴⁾ Også for dette år kjenner man *hele* formuens fordeling på byer og landdistrikter; derimot er fordelingen av rikets, byenes og landdistriktenes formue på de enkelte formuesgrupper skjedd på grunnlag av en

¹⁾ Den for *lave* formue blir multiplisert med en tilsvarende for *høi* «pantobligasjonsprocent».

²⁾ Den opprinnelige statistiske undersøkelse, hvis resultater er trykt i Statistiske Meddelelser for 1921, skjelnet ikke mellom pantefordringer og andre «utestående fordringer».

³⁾ En undersøkelse med hensyn på arvelaternes *alder* gav derimot ikke uttrykk for nogen bestemt tendens til samvariasjon.

⁴⁾ Ifølge kommunenes innberetning til fylkesskattestyrene.

foretatt beregning.¹⁾ Den usikkerhet som oppstår herav viser sig dog ved nærmere undersøkelser å få liten innflydelse på selve den beregnede beholdning av pantobligasjoner, bl. a. fordi «pantobligasjonsprocenten», som det vil ses av tabellen, varierer lite fra gruppe til gruppe i dette år.

Den personlige formue ved utgangen av 1912 omfatter ikke *aktier* som den gang blev beskattet på aktieselskapenes hånd. Av den grunn er også dødsboenes beholdning av aktier trukket fra deres nettoformue. Dette tør være den vesentligste grunn til at «pantobligasjonsprocenten» i samtlige formuesgrupper er høiere i 1912 enn i 1926.

Resultatene er stillet sammen i teksttabell 2.

Tabell 2. *Pantobligasjoner i privatpersoners eie ved utgangen av 1912 og 1926 (uten korreksjon, se side 10).*

Formuesgrupper	Antatt personlig formue			Beregn. pantobl. procent	Beregnet beholdning av pantobligasjoner i privat eie			
	Byer	Land-distrikter	I alt		Byer	Land-distrikter	I alt	
<u>1912</u>	Kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	
1— 4 999 . . .		40	350	390	10	4	35	39
5 000— 9 999 . . .		60	300	360	14	8	42	50
10 000—19 999 . . .		80	340	420	16	13	55	68
20 000—49 999 . . .		180	360	540	19	34	68	102
50 000—99 999 . . .		150	180	330	21	32	38	70
100 000 og derover . . .		260	220	480	24	62	53	115
Tilsammen 1912 . . .		770	1 750	2 520	—	153	291	444
<u>1926</u>		(Beregnet fordeling.)						
1— 4 999 . . .		78	496	574	6	5	30	35
5 000— 9 999 . . .		138	480	618	8	11	38	49
10 000—19 999 . . .		230	629	859	9	21	57	78
20 000—49 999 . . .		663	781	1 444	11	73	86	159
50 000—99 999 . . .		517	364	881	12	62	44	106
100 000 og derover . . .		712	382	1 094	12	85	46	131
Tilsammen 1926 . . .		2 338	3 132	5 470	—	257	301	558

¹⁾ Beregningen er foretatt i to trin. Man fordelte først *rikets* personlige formue på de enkelte formuesgrupper. Idet man har tatt noget hensyn til forholdet for det benyttede *dødsbomateriale* for årene 1913—1915 og 1925—1927, har man gitt de mellomstore formuer i gruppene 20 000—49 999 kr. og 50 000—99 999 kr. en større pct. i 1926 enn i 1912.. Forskyvningen innen dødsbomaterialet er nemlig så utpreget at det neppe er grunn til å tro at den bare skyldes tilfeldigheter som den omstendighet at en rekke mindre boer som vilde være avgiftspliktige i 1913—1915 ikke er kommet med i 1925—1927 på grunn av forandringer i lovbestemmelsene om avgiftsfrihet.

Det neste trin i beregningen var å fordele særskilt den personlige formue i byer og landdistrikter på de enkelte formuesgrupper. Dette er gjort ved at man — innen hver formuesgruppe — har foretatt en fordeling av den *samlede tilvekst* fra 1912 til 1926 på byer og landdistrikter, dels under hensyn til de faktiske beløp innen gruppen for byer og landdistrikter i 1912, og dels under hensyn til den samlede tilvekst (innen samtlige grupper) for byer og landdistrikter.

Hvis man godtar forutsetningen om at dødsboenes formue *efter sin art* kan avgis et representativt materiale for den samlede personlige formue, er spørsmålet videre om materialet er omfattende nok.

Den i dødsboene representerte (netto)formue utgjør for 1912 ca. 56 mill. kr., d. v. s. 2,2 pct., og for 1926 ca. 116 mill. kr. eller 2,1 pct. av de to års samlede personlige formue. Den «representative formue», som beregningen bygger på, synes således å være i minste laget. Imidlertid har man under beregningene gjort en iakttagelse som styrker formodningen om at utvalgsmassene gir et godt uttrykk for de faktiske forhold.

Det viser sig nemlig at når man for 1913/1915 og 1925/1927 regner ut særskilte procenttall (innen hver formuesgruppe) for by og land, gir procentrekken en god overensstemmelse. Det samme er endog tilfelle ved en yderligere opdeling av materialet, slik at man får særskilte procenttall for by og land for hvert av årene 1913/1914, 1914/1915, 1925/1926 og 1926/1927. Overhodet viser alle rekker det typiske forløp: stigende procent med stigende formue.

I en henseende er imidlertid dødsbomaterialet ikke representativt for de personlige formuesforhold. Man må nemlig anta at der finnes en del personer som nok kan eie pantobligasjoner, men hvor for øvrig passiva faller sammen med eller overstiger aktiva. Disse personer kommer altså ikke med i oppgavene over antatt personlig formue, likesom dødsboer uten nettoformue heller ikke er med i arveanmeldelsesmaterialet. Det er vanskelig å avgjøre hvilken innflydelse disse omstendigheter kan ha på de beregnede pantobligasjonsbeløp. Man kan dog få et visst skjønn over dette ved å undersøke forholdet nærmere i de *offentligskiftede* dødsboer. Ifølge skiftestatistikken utgjorde — såvel i 1912 som i 1926 — de samlede aktiver i falitte dødsboer ca. 5 pct. av aktivene i de solvente dødsboer. Under forutsetning av at pantobligasjoner utgjør en like stor del av aktivene i falitte og solvente boer, og forholdene for øvrig ikke er vesentlig forskjellige i privatskiftede og offentligskiftede boer, skulde altså summen av de i arveanmeldelsene anførte pantobligasjoner bli å forhøie med ca. 5 pct. Derved vilde «pantobligasjonsprocentene» og følgelig også de beregnede pantobligasjonsbeløp bli tilsvarende større.

Man har derfor ansett det riktigst å foreta en *korreksjon* av tallene i tabell 2, idet beholdningen av pantobligasjoner i de to år forhøies med 5 pct. *Efter dette skulde beløpet av pantobligasjoner i privatpersoners eie være ca. 465 mill. kr. ved utgangen av 1912 og ca. 585 mill. kr. ved utgangen av 1926.*

På grunn av materialets og beregningens art kan disse tall selvsagt ikke bli helt nøyaktige. Dette har imidlertid ikke så stor betydning i denne forbindelse. Den feilgrense man forsiktigvis bør regne med er muligens 15 à 20 mill. kr. hver vei.¹⁾

¹⁾ Denne antagelse støtter sig til utførte beregninger hvor man har variert formuens fordeling (i 1926) og «pantobligasjonsprocentene» innen antatt rimelige grenser.

2. Pantobligasjoner i aktieselskaps eie (ekskl. aktiebanks og forsikringsaktieselskap).

Denne beregning bygger også i hovedsaken på en representativ undersøkelse. Da det viste sig ugjorlig å regne med selskapenes samlede aktiver, har man også her måttet ta sitt utgangspunkt i aktieselskapenes samlede antatte formue ifølge skatteligningen. Det benyttede materiale er skaffet tilveie ved å innhente oppgaver fra en rekke aktieselskap over deres antatte formue ifølge statsskatteligningen og beholdning av pantobligasjoner ved utgangen av årene 1912 og 1926.

Vi kan på forhånd si oss at det neppe blir betydelige beløp det her dreier sig om. Utenom banker og forsikringselskap, som ikke kommer inn under denne beregning,¹⁾ er det jo ikke almindelig at aktieselskapene binder sin ledige kapital ved langsiktige pantelån. Det kunde imidlertid på forhånd være grunn til å anta at forholdet stiller sig noget forskjellig innen store og små selskap og innen de forskjellige brancher. En forhåndsundersøkelse for Oslo viste at særlig bryggeriene har store beløp utestående mot pant.

Ifølge statistikken over norske aktieselskap anmeldt til Handelsregistre²⁾ bestod der ved utgangen av 1926 17 873 selskap med en samlet innbetalt aktiekapital av ca. 3 311 mill. kr. Selskapene finnes fordelt på 29 næringsgrupper. Herfra går de private aktiebanks og forsikringsaktieselskapene. Det øvrige materiale er behandlet på følgende måte:

Man har innhentet oppgaver fra samtlige store selskap med en innbetalt aktiekapital av minst 10 mill. kr. og fra samtlige bryggerier. De andre 29 næringsgrupper i statistikken er slått sammen i fire hovedgrupper, nemlig Skibsfart og fangstekspedisjoner, Handel m. v., Industri samt Andre formål. For disse selskaps vedkommende har man nøiet sig med en såvidt mulig representativ undersøkelse ved å innhente oppgaver fra ca. 230 selskap fordelt på de fire grupper.³⁾ Ved utvalget av selskap fordelte man så det fastsatte antall innen hver gruppe likt på selskap med henholdsvis større og mindre aktiekapital enn gruppens gjennomsnittlige. Samtidig søkte man såvidt mulig å ta hensyn til at de selskap man henvendte sig til også bestod som aktieselskap i 1912.

På samme vis som under bearbeidelsen av arveanmeldelsesmaterialet har man så beregnet en «pantobligasjonsprocent» for hver av de fire grupper. «Pantobligasjonsprocenten» for 1926 var: Skibsfart 0,3, Handel 2,7, Industri 1,0 og Andre formål 2,5.

Da man ikke kjenner samtlige selskaps formue innen de fire grupper, har man beregnet en veiet procent for samtlige selskap. Som vekter er be-

¹⁾ Disse selskap er tatt med i tabell 1.

²⁾ Denne statistikk er ikke helt pålitelig. Dette har dog ingen innflydelse på denne beregning.

³⁾ Ved denne fordeling har man forsøkt å ta hensyn både til antallet av selskap og den samlede aktiekapital innen hver gruppe, idet man har multiplisert den gjennomsnittlige aktiekapital i hver gruppe med kvadratrotten av gruppens antall og latt fordelingen skje i forhold til disse produkter.

nyttet den samlede aktiekapital innen hver gruppe. *Den veiede «pantobligasjonsprocent» for 1926 blev 1,2.*

Det innsendte materiale viste sig å være så mangelfullt for året 1912 at en lignende beregning ikke lot sig foreta for dette år. Man har derfor vært henvist til å benytte samme procent som for 1926.¹⁾

Ved utgangen av 1926 var den samlede antatte formue ifølge statsskatteligningen for aktieselskap og demed likestilte innenlandske selskap (ikke sparebanker og gjensidige selskap) tilsammen ca. 2 276 mill. kr.²⁾ Ved utgangen av 1912 var det tilsvarende beløp ca. 600 mill. kr.³⁾ Fra disse tall må man trekke aktiebankenes og forsikringsaktieselskapenes formue,⁴⁾ samt formue tilhørende de store aktieselskap og bryggeriene, som er holdt utenfor den representative undersøkelse. Den antatte formue for de øvrige aktieselskap blir da ca. 380 mill. kr. ved utgangen av 1912 og 1370 mill. kr. ved utgangen av 1926. 1,2 pct. herav utgjør henholdsvis ca. 4 mill. kr. og 16 mill. kr.

Den samlede beholdning av pantobligasjoner i aktieselskap (ekskl. banker og forsikringsselskap) utgjorde etter denne undersøkelse følgende beløp:

I samtlige store aktieselskap (aktiekap. minst 10 mill.)	1912 Mill. kr.	1926 Mill. kr.
samt bryggeriene, <i>ifølge opgaver</i>	ca. 3	ca. 11
I de øvrige aktieselskap, <i>beregnet til</i>	» 4	» 16
	Tilsammen ca. 7	ca. 27

Med hensyn til beregningens usikkerhet kan anføres at de utvalgte selskaps formue i 1926 utgjorde ca. 225 mill. kr. eller 16 pct. av den representerte formue (1370 mill. kr.).

For det anførte beløp i 1926 er man antageligvis på den sikre side ved å regne med en feilgrense av ca. 5 mill. kr. hver vei. Beløpene er jo for øvrig små og spiller liten rolle for størrelsen av rikets samlede pantegjeld.

3. Pantobligasjoner tilhørende offentlige stiftelser og fond.

Med offentlige stiftelser og fond menes legater og fond hvis vedtekter er approbert av Socialdepartementet (tidligere Kirkedepartementet), og hvis regnskap revideres og decideres av Kirkedepartementets revisjonskontor.

Heller ikke for disse formuesmassers vedkommende foreligger der nøiaktig statistikk. Man har derfor også her måttet gå til en representativ

¹⁾ En undersøkelse av dette forhold særskilt for de store aktieselskap og bryggeriene gav som resultat at pantobligasjonsprocenten viser stigning fra 1912 til 1926 for de store selskap, men fall for bryggeriene.

²⁾ Etter innberetningene til fylkesskattestyrene.

³⁾ Beregnet på grunnlag av aktieselskapsstatistikken for 1910.

⁴⁾ Disse institusjoners samlede formue kjennes ikke nøiaktig. Man har innhentet særskilte opgaver for de største banker, livs- og skadeforsikringsselskap og så beregnet samtlige selskaps formue på grunnlag av sammenligning mellom disse tall og bank- og forsikringsstatistikkenes opgaver over aktiekapital og fond.

undersøkelse, idet man har støttet sig til en rekke opplysninger som det nevnte revisjonskontor velvilligst har meddelt Byrået.

Ved utgangen av 1926 fantes ca. 3550 legater og fond med en samlet formue av ca. 150 mill. kr. De tilsvarende tall for året 1912 kjennes ikke, men etter den årlige tilgang i de senere år å dømme har den samlede formue i 1912 muligens utgjort ca. 120 mill. kr. Da det vilde kreve et uforholdsmessig stort arbeide å gå igjennem samtlige regnskap, har man gått frem på følgende måte:

På grunnlag av regnskapene for 1926 skilte man først ut de 15 største legater og fond (med en formue av 1 mill. kr. og derover), summerte formuene og beholdningene av pantobligasjoner og regnet ut en «pantobligasjonsprocent». Man foretok så samme beregning for 40 større og mindre legater og fond i Oslo samt for 125 fordelt på forskjellige byer og landdistrikter. I alle tre tilfelle var pantobligasjonsprocenten praktisk talt 50. — Efter en lignende undersøkelse for året 1912 blev procenten ca. 75.

Efter dette skulde beløpet av pantobligasjoner tilhørende de offentlige stiftelser og fond utgjøre ca. 90 mill. kr. ved utgangen av 1912 og ca. 75 mill. kr. ved utgangen av 1926.

Denne forskyvning i anbringelsesmåten henger sammen med de lempninger som har funnet sted i forskriftene for utlån. I 1912 var man i hovedsaken henvist til pantelån mot reskriptmessig sikkerhet, men etterhvert tillot det offentlige også å anbringe midlene i forskjellige ihendehaverobligasjoner.

De beregnede procenttall svarer antageligvis temmelig godt til de faktiske forhold. Man gjør dog rettest i å regne med en viss usikkerhet m. h. t. de anførte beløp, bl. a. fordi legatenes og fondenes samlede formuer ikke lar sig fastsette helt nøiaktig. Det skulde imidlertid være tilstrekkelig å regne med en feilgrense av 5 mill. kr. hver vei.

4. Pantobligasjoner tilhørende private pensjons- og understøttelseskasser med offentlig stadfestede vedtekter.

For årene 1920 og 1925 finnes der en fullstendig statistikk over kassenes samlede formue og aktivenes anbringelse.¹⁾

	Antall	Formue Mill. kr.	Pantobl. Mill. kr.	Pantobl. Procent
1920	77	17,6	7,2	41
1925	92	28,4	8,8	31

Som vi ser er «pantobligasjonsprocenten» i 1925 noget lavere for disse kasser enn for de offentlige stiftelser og fond i 1926. Dette skyldes vel for en del at der for disse kassers vedkommende ikke finnes faste forskrifter for midlenes anbringelse.

Med utgangspunkt i de anførte tall kan beløpet av pantobligasjoner ved utgangen av 1926 ansettes til ca. 9 mill. kr. For året 1912 er man helt

¹⁾ Den private forsikringsvirksomhet i Norge 1913—1925. N. O. S. VIII 52, side 26.

henvist til et skjønn. Hvis man antar at den samlede formue har vært ca. 8—9 mill. kr., kan beholdningen av pantobligasjoner fastsettes til ca. 5 mill. kr. (svarende til en «pantobligasjonsprocent» på 56 à 62).

5. Pantobligasjoner i kommunenes eie.

I kommunalstatistikken er angitt størrelsen av kommunenes legater og fond. En del av disse legater har imidlertid offentlig stadfestelse, og deres beholdning av pantobligasjoner er således tatt med under posten «Offentlige stiftelser og fond». Byrådet har innhentet særskilte oppgaver over størrelsen av legater (ekskl. de ovenfor nevnte), fond og andre utestående kapitaler samt beholdning av pantobligasjoner, fra samtlige kommuner hvis utestående kapitaler i 1926 var minst kr. 100 000. På grunnlag av de innsendte oppgaver, som er sammenholdt med vedkommende kommunes «kommunalskjema» for 1925/26, har man så beregnet samtlige kommuners beholdning av pantobligasjoner som ikke vedkommer de offentlige stiftelser. Hertil har man lagt pantobligasjoner tilhørende de kommunale pensjonskasser.

Beregningen gir som resultat ca. 8 mill. kr. i 1912 og ca. 48 mill. kr. i 1926. Beløpene er ikke helt nøiaktige, idet statistikken måtte avsluttes innen samtlige besvarelser var løpet inn. For en del av herredskommunenes vedkommende var besvarelsene også temmelig mangelfulle.

IV. Den samlede pantegjeld.

På grunnlag av oppgavene for de kjente pantelån (teksttabell 1) og de foretatte beregninger over størrelsen av de ukjente pantelån kan vi nu bestemme størrelsen av den samlede pantegjeld ved utgangen av årene 1912 og 1926.

Beløpene kan imidlertid ikke uten videre summeres, idet for det første pantobligasjoner under overformynderiens forvaltning i så fall vil bli tallet med to ganger. Disse er nemlig tatt med dels i beregningen over pantobligasjoner i privatpersoners eie, og dels i beregningen over pantobligasjoner tilhørende legater, fond og private understøttelseskasser. For året 1912 risikerer man nok en dobbelttelling derved at pantobligasjoner under *forvaltning* i Oslos og Trondhjems realkredittbanker er tatt med både i bankstatistikken¹⁾ — altså blandt de kjente utlån — og i beregningen over pantobligasjoner i privatpersoners eie. (I arveanmeldelsene opføres de som aktiver under betegnelsen «pantobligasjoner ifølge forvaltningsbevis»). Fra de kjente pantelån må vi derfor trekke følgende beløp:

	1912	1926
	Mill. kr.	Mill. kr.
De kjente pantelån ifølge tabell 1	705,3	1753,2
Herfra inntående i overformynderiene	÷ 29,6	÷ 59,1
	<hr/> 675,7	<hr/> 1694,1
Herfra pantobl. under forv. i realkredittbankene .	÷ 23,4	—
Tilbake	<hr/> 652,3	<hr/> 1694,1

¹⁾ For året 1926 er disse beløp holdt utenfor posten «Pantobligasjoner» i statistikken.

Til disse beløp kan man så addere de beregnede pantobligasjonsbeløp. *Størrelsen av den samlede pantegjeld, d. v. s. den gjeld hvor selve gjelds-dokumentene er pantobligasjoner, skulde efter det foreliggende materiale bli:*

	1912 Mill. kr.	1926 Mill. kr.
De kjente pantelån (som ovenfor)	652	1694
<i>Beregnet:</i>		
1. Pantobl. i privatpersoners eie	ca. 465	ca. 585
2. » i aktieselskaps eie	» 7	» 27
3. » tilh. offentlige stiftelser og fond . . .	» 90	» 75
4. » tilh. private pensjons- og understøttel- seskasser	» 5	» 9
5. » i kommunenes eie	» 8	» 48
Samlet pantegjeld	ca. 1227	ca. 2438

I tilknytning til hvad man tidligere har nevnt angående beregningenes nøiaktighet gjør man oppmerksom på at det antageligvis vil være nødvendig å regne med en feilgrense på 30—40 mill. kr. hver vei. Da der er en mulighet for at man ikke har fått med alle kreditorer, gjør man dog rettest i å opfatte de anførte tall som *minimumsbeløp*.

Den *nominelle* stigning i pantegjelden har vært ca. 1211 mill. kr. eller ca. 99 pct. Hvis vi regner om beløpet for 1926 til «førkrigs kroner» (etter gjennomsnittet av Byråets engrosprisindeks for desember 1926 og januar 1927 = 179), blir pantegjelden i dette år ca. 1362 mill. kr., d. v. s. en *reell* stigning fra 1912 på 11 pct.

Ved vurdering av pantegjeldens størrelse bør man se den i forhold til pantenes — de faste eiendommers — verdi. Vi vil imidlertid komme tilbake til dette i et følgende avsnitt (side 21 og flg.).

Den vesentligste prinsipielle fordel ved å benytte den fremgangsmåte som har vært fulgt i denne oversikt er at man får kjennskap til de forskjellige grupper av kreditorer og deres andel i den samlede pantegjeld.

Den største beholdning av pantobligasjoner finner vi i begge år på private hender (teksttabell 3). Beløpet er dog sunket relativt, fra ca. 38 pct. av den samlede pantegjeld i 1912 til 24 pct. i 1926. De næststørste kreditorer er sparebankene (henholdsvis ca. 15 og ca. 23 pct.) og Hypotekbanken (ca. 16 og 16 pct.).

Den sterke relative nedgang i størrelsen av de privates pantefordringer skyldes antageligvis for en stor del den ting at der etterhvert har utviklet sig flere muligheter for kapitalplasering i ihendehaverobligasjoner og aktier. Arveanmeldelsene tyder også på dette.

Tabell 3. *Pantegjeldens procentvise fordeling på de viktigste kreditorgrupper.*

Kreditorer	1912	1926
	Pct.	Pct.
Offentlige fond	4,2	2,3
Pensjonskassen	3,5	5,1
Riksforsikringsanstalten	1,3	2,0
Hypothekbanken	15,6	16,2
Arbeiderbruk- og Småbrukbankene	2,1	7,3
Sparebanker	14,9	22,6
Private aktiebanker	1)3,8 (5,5)	3,8
Kredittforeninger	0,2	2,1
Livsforsikringsselskap	5,3	5,5
Jernbanenes pensjonskasser	0,9	1,3
Offentlige stiftelser og fond	7,3	3,1
Private fordringshavere	37,9	24,0
Andre	3,0	4,7
Tilsammen	100,0	100,0
Herav under overformynderiens forvaltning	2,4	2,4

¹⁾ Fratrullet pantobligasjoner *under forvaltning* i Oslos og Trondhjems realkredittbanker (se side 14).

Pantegjeldens fordeling etter de faste eiendommers beliggenhet i byer og landdistrikter.

I forbindelse med spørsmålet om pantegjeldens *størrelse* og pantegjelds-*trykket* vilde det ha vært av betydelig større interesse å kunne fordele gjelden på de enkelte *næringer* (jordbruk, industri osv.) enn på de faste eiendommer etter deres ofte tilfeldige *beliggenhet* i byer eller landdistrikter. Det foreliggende materiale tillater imidlertid ingen sådan gruppering. Når man i det hele tatt har stillet op begrepene «byer» og «landdistrikter», er det dels fordi en slik fordeling allerede på forhånd forelå for de offentlige fonds og bankers pantobligasjoner, og dels fordi man jo kan gå ut fra at pantegjelden vedrørende faste eiendommer i landdistriktene for den alt overveiende del vil falle på jordbruket.

Begrepet «landdistrikter» får dog i så henseende et lite tilfredsstillende innhold, idet det vil omfatte all fast eiendom som ligger utenfor byens grenser, altså også industrielle anlegg, villabebyggelse og ubebyggede tomter. Det har imidlertid vist sig helt ugjærlig ved forespørsler eller beregninger å skille ut den del av pantegjelden som kun vedkommer jordbruket.

Selv denne skjematisk fordeling har budt på visse vanskeligheter som gjør at resultatet langt fra blir nøiaktig.

For *de offentlige fond* er fordelingen i 1912 og 1926 beregnet på grunnlag av foreliggende opgaver for årene 1913 og 1925. Nøiaktige opgaver foreligger for *Statens Pensjonskasse, Riksforsikringsanstalten, Hypothekbanken, Arbeider-*

*bruk- og Småbrukbankene, Norges Bank og livsforsikringsselskapene.*¹⁾ Kredittforeningenes obligasjoner har man i hovedsaken kunnet fordele efter foreningenes formål. Med hensyn til *skadeforsikringsselskapene* (under Forsikringsrådet) har man foretatt fordelingen i overensstemmelse med innhentede oppgaver som tilsammen omfattet 80 pct. av den samlede beholdning av pantobligasjoner i denne branche.

For de øvrige pantelåns vedkommende har man måttet gå til såvidt mulig representative eller skjønsmessige beregninger. Ved fordelingen av *sparebankenes* pantelån har man gått igjennem samtlige til Byrået innsendte sparebankskjemaer for 1927, hvor pantelånene for første gang foreligger gruppert efter de viktigste næringer. Fordelingen for dette år er så foretatt under hensyn til denne gruppering, samt til hvorvidt den enkelte bank er by- eller landsbank. Dernæst har man beregnet den procentvise fordeling og anvendt de funne procenttall på bankenes pantelån i 1926. For året 1912 har man først fordelt den samlede pantobligasjonsbeholdning efter bankenes beliggenhet²⁾ og så korrigert tallene i forhold til den feil som opstår når man foretar en lignende fordeling for 1927. Fordelingen blir selvsagt ikke helt nøiaktig, og man gjør rettest i å regne med en feilgrense på muligens 15 mill. kr. hver vei. — For *privatbankenes* vedkommende har man innhentet særskilte oppgaver fra de 12 største banker, hvis pantelån (i 1926) utgjorde ca. 37 pct. av samtlige privatbankers pantelån. I de 12 banker falt såvel i 1912 som i 1926 ca. 80 pct. av de ydede lån på byene og 20 pct. på landdistriktene. Disse procenttall er så lagt til grunn ved fordelingen av samtlige bankers pantelån.

Pantelånene vedrørende *Jernbanenes Pensjonskasser* samt *jernbane-, post- og telegraf-funksjonærenes hjelpefond* er fordelt skjønsmessig efter konferanse med de respektive regnskapsførere. For *pensjons- og understøttelseskassenes* og *skolefondenes* vedkommende har man ikke hatt nogen opplysninger å støtte sig til, men man kan vel gå ut fra at obligasjonene i hovedsaken vedkommer virkelige byeendommer. Likeledes kan man vel gå ut fra at *de gjensidige brandforsikringsselskaps* pantelån utelukkende faller på landdistriktene, idet så godt som samtlige selskaps forsikringsvirksomhet omfatter landeiendommer.

Den største usikkerhet ved denne fordeling gjelder gruppen «*Pantobligasjoner i privatpersoners eie*». Som det vil sees av teksttabell 2 foreligger der nok en fordeling, men denne bygger på *kreditorenes* (arvelaternes og skattydernes) *bopel*. Av de 585 mill. kr. i 1926 faller efter denne fordeling 269 mill. kr. på byene og 316 mill. kr. på landdistriktene.³⁾ Det fremgikk

¹⁾ For livsforsikringsselskapenes vedkommende er tallene velvilligst meddelt Byrået av De norske livsforsikringsselskapers forening, ved direktør *Sommerfeldt*. Fordelingen er her foretatt efter noget andre prinsipper, idet villabebyggelse i byenes nærhet er tatt med blandt byeendommer.

²⁾ Utpregede landsparebanker som f. eks. Akers og Vingers sparebanker er regnet som landsbanker selv om kontorene ligger i en by.

³⁾ De i tabell 2 anførte sumtall er her forhøiet med 5 pct. Se side 10.

imidlertid av arveanmeldelsene at folk som bor i byene ofte eier pantobligasjoner i landeiendommer — og omvendt. Det er vel grunn til å anta at det første tilfelle er hyppigere enn det siste. Sannsynligvis tar man ikke for sterkt i når man går ut fra at $\frac{3}{10}$ av det pantobligasjonsbeløp som beskatningsmessig sett faller på byene vedkommer landeiendommer, og at $\frac{3}{20}$ av det beløp som beskattes i landdistriktene faller på byeiendommer.

Man får da følgende fordeling for 1926: Pantegjeld over byeiendommer ca. 235 mill. kr., over landeiendommer ca. 350 mill. kr., tilsammen 585 mill. kroner. — Det samme resonnement ligger til grunn for fordelingen i 1912.

På grunn av de rent skjønnsmessige antagelser som beregningen bygger på er det vanskelig å angi en rimelig feilgrense. Muligens er det tilstrekkelig å regne med 15 à 20 mill. kr. hver vei.

Ved fordelingen av pantobligasjonene i *aktieselskaper*es eie har man vært henvist til å benytte samme procentforhold mellem by og land som de innsendte oppgaver angir, selv om det er høist usikkert at materialet er representativt i så henseende. Beløpene er dog i og for sig så små for denne posts vedkommende at en relativt stor unøyaktighet vil bety lite for den samlede pantegjelds fordeling.

En betydelig post, hvis fordeling man heller ikke kjenner, er pantobligasjoner tilhørende *de offentlige stiftelser og fond* (legater og fond med offentlig stadfestede vedtekter og offentlig revisjon). Av den samlede formue faller muligens ca. $\frac{2}{3}$ på byene og $\frac{1}{3}$ på landdistriktene, altså i 1912 henholdsvis ca. 80 mill. kr. og ca. 40 mill. kr., og i 1926 henholdsvis ca. 100 mill. kr. og ca. 50 mill. kr. Som tidligere nevnt blev «pantobligasjonsprocenten» for 1926 beregnet til ca. 50 for den samlede formue under ett. Muligens var den dog litt lavere for formuer i byer (ca. 45) og litt høyere for formuene i landdistriktene (ca. 60). For 1912 blev «pantobligasjonsprocenten» beregnet til ca. 75. — Dette tall svarer antageligvis ganske godt til de faktiske forhold for formuen såvel i by som land. Efter dette skulde de beregnede pantobligasjonsbeløp bli å fordele således:

	Byer	Landdistr.	Riket
	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.
1912	60	30	90
1926	45	30	75

Også her må man regne med at en del pantobligasjoner tilhørende stiftelser og fond i byene hviler på landeiendommer — og omvendt. De forskjvninger det kan bli tale om er imidlertid så små at den i og for sig skjønnsmessige fordeling neppe vil bli nøyaktigere ved beregninger over dette.

Ved fordelingen av pantobligasjoner i *kommunen*es eie har man gått ut fra at den enkelte by- eller landkommune i almindelighet kun har ydet pantelån til personer eller institusjoner hvis faste eiendommer ligger innen kommunens eget område.

På grunnlag av disse opgaver og beregninger gir teksttabell 4 en oppstilling av den samlede pantegjeld fordelt på byer og landdistrikter. Samtidig har man fordelt de enkelte kreditorgrupper på 3 klasser, eftersom de anførte beløp og deres fordeling refererer sig til fullstendige opgaver eller utførte beregninger.

Tabell 4. *Pantegjeldens fordeling efter de belånte eiendommers beliggenhet i byer og landdistrikter i 1912 og 1926.*

Kreditorer	1912			1926		
	Byer ¹⁾	Land- distrik- ter ¹⁾	Riket	Byer ¹⁾	Land- distrik- ter ¹⁾	Riket
	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.
1. Kjente pantelån. • Fordeling ifølge opgaver	166	240	406	369	638	1007
Herav:						
Offentlige fond	25	27	52	26	31	57
Pensjonskassen	34	8	42	90	33	123
Riksforsikringsanstalten . .	8	8	16	26	23	49
Hypotekbanken	33	159	192	70	325	395
Arbeiderbruk- og Småbruk- bankene	3	23	26	16	163	179
Norges Bank	1	1	2	—	—	—
Kredittforeninger	2	—	2	26	26	52
Livsforsikringsselskap . . .	53	12	65	104	31	135
Skadeforsikringsselskap . .	7	2	9	11	5	16
Diverse (Brandk. m. v.) . . .	—	—	—	—	1	1
2. Kjente pantelån. Beregnet (eller skjønsmessig) fordeling	118	128	246	254	433	687
Herav:						
Sparebanker	70	113	183	165	385	550
Private aktiebanker	²⁾ 36	²⁾ 9	²⁾ 45	74	19	93
Jernbanenes Pensjonskasser . .	7	4	11	8	24	32
Gjensidige brandfor.selsk. utenfor Fors.rådet	—	2	2	—	2	2
Universitetet, høiskoler og høiere skoler	5	—	5	7	—	7
Hjelpesfond vedr. jernba- ne-, post- og telegrafvese- nets funksjonærer	—	—	—	—	3	3
3. Beregnede pantelån	235	340	575	344	400	744
Herav:						
Privatpersoner	157	308	465	235	350	585
Aktieselskap	5	2	7	13	14	27
Offentlige stiftelser og fond .	60	30	90	45	30	75
Private pensjons- og under- støttelseskasser	5	—	5	9	—	9
Kommuner og komm. pen- sjonskasser	8	—	8	42	6	48
Tils. (se teksten s. 20)	519	708	1227	967	1471	2438

¹⁾ Med hensyn til betydningen av begrepene «byer» og «landdistrikter» i denne forbindelse henvises til side 16.

²⁾ Se note 1 til tabell 3.

På grunn av unøiaktigheter ved fordelingen må de anførte sumtall i denne tabell benyttes med stor varsomhet. *Antageligvis bør man regne med en mulig feilgrense av 50 mill. kr. hver vei.*

Det vilde selvsagt være en fordel om man kunde kontrollere riktigheten av disse resultater ved å benytte en annen fremgangsmåte og et annet materiale. Man skal i det følgende gjøre rede for et forsøk på en slik kontrollberegning for *landdistriktene*.

Som bekjent foretar Byrådet hvert år en beregning av skyldmarkens gjennomsnittlige verdi på grunnlag av opgaver over solgte eiendommer i landdistriktene. Disse opgaver gir opplysning om de solgte eiendommers salgspris, skyld og påhvilende panteheftelser før salget. Som panteheftelser er her tatt med både pantobligasjoner, eksekusjoner, skiftutlegg og skadesløsbrev. Av materialet har man såvidt mulig forsøkt å skille ut de salg som vedrører virkelige jordbrukseiendommer¹⁾ og på grunnlag herav beregnet panteheftelsen gjennomsnittlige størrelse pr. skyldmark. Denne størrelse er så multiplisert med 471 000 skyldmark, som antas å angå det egentlige jordbruk. Etter dette utgjorde *de samlede panteheftelser over jordbruket* følgende beløp:

I året 1914.....	588 mill. kr.	I året 1916	1 296 mill. kr.
I året 1915.....	653 mill. kr.	I året 1927	1 156 mill. kr.

Ved utg. av 1912²⁾ ca. 550 mill. kr. Ved utg. av 1926 ca. 1 200 mill. kr.

Man har ved denne beregning ikke tatt med salg av *overbeheftede* eiendommer, idet disse må antas å bli solgt relativt hyppigere enn andre eiendommer og således bli for sterkt representert. Hvis disse salg tas med, stiger størrelsen av de samlede panteheftelser ved utgangen av 1926 til ca. 1 500 mill. kr. (beregningen kan ikke utføres for 1912—14). Dette beløp er ganske sikkert for høit. Når man blir stående ved de ovenfor anførte beløp, må de imidlertid *betraktes som minimumsbeløp*.

Av flere grunner kan disse tall *ikke direkte* sammenlignes med det resultat vi tidligere er kommet til. På den ene side omfatter jo jordbrukseiendommene bare en del — om enn storparten — av samtlige faste eiendommer i landdistriktene. På den annen side omfatter begrepet «panteheftelser» mere enn «kreditorenes beholdning av pantobligasjoner», nemlig bl. a. også

¹⁾ Man har altså ikke tatt med salg av industrielle bedrifter i landdistriktene, skogeieendommer og villaer. Heller ikke er der tatt med slektssalg.

²⁾ Man mangler materiale til å utføre denne beregning for året 1912. Beløpet er anslått skjønsmessig på grunnlag av tallene for 1914 og 1915 og den procentvise stigning i de samlede kjente pantelån fra 1912 til 1914 (se bilaget).

pantobligasjoner og skadesløsbrev deponert som sikkerhet for *annen* gjeld — beløp som for det meste ikke kommer med i tabell 4. (Se nærmere herom side 4 og 5). Det er derfor rimelig at de to sett beregninger ikke gir samme resultater.

Det samlede beløp av pantobligasjoner over eiendommer i landdistriktene var — etter den første beregning — i 1912 100 à 200 mill. kr. større enn det samlede beløp av panteheftelser over jordbrukseiendommer etter denne beregning. Ved utgangen av 1926 var differensen 200 à 300 mill. kr. Denne forskjell er dog ikke større enn at de to beregninger — innen vide grenser — synes å støtte hverandre.

Pantegjelden og de faste eiendommers verdi i 1912 og 1926.

Pantegjeldens størrelse henger på det nøieste sammen med pantenes — de faste eiendommers — verdi. Dessverre foreligger der et altfor sparsomt materiale til en nøyaktig beregning av eiendomsverdiene. De følgende verdi-ansettelser må derfor bare i grove trekk antas å svare til de faktiske forhold.

For *byenes* vedkommende er man henvist til de skattetakster som benyttes ved utligning av eiendomsskatt. Pr. 1 januar 1913 var den samlede skattetakst ca. 1225 mill. kr. Dette svarer til ca. 85 pct. av den antatte formue for byene etter skatteligningen. I 27 byer med en samlet takstsum av 872 mill. kr. var imidlertid den almindelige taksering foretatt i løpet av årene 1906—11, så det er grunn til å anta at disse takster på grunn av den prisstigning som fant sted er for lave i forhold til eiendommenes faktiske verdi i 1912. Gjennemsnittet av Farmands engrosprisindeks i 1906—11 var ca. 90 mot ca. 100 i 1912—13, altså en stigning på vel 10 pct.¹⁾ Man har i overensstemmelse med dette forhøiet den eldre takstsum (872 mill. kr.) med ca. 10 pct. Verdien av de faste eiendommer i byene i 1912 skulde således utgjøre vel 1300 mill. kr. — Den samlede skattetakst pr. 1 januar 1927 var ca. 2500 mill. kr. Praktisk talt samtlige almindelige takseringer er her foretatt etter 1920. Tross de siste års prisfall ligger disse takster visstnok ikke for høit. Beløpet utgjør heller ikke mere enn ca. 70 pct. av den antatte formue.

Ved fastsettelsen av de faste eiendommers verdi i *landdistriktene* har man gått frem på følgende måte: Man har først beregnet jordbrukseiendommenes verdi på grunnlag av den gjennomsnittlige salgspris pr. skyldmark (se note I side 20) og den del av rikets samlede matrikkelskyld som antas å angå jordbruket (471 000 skyldmark). Hertil har man lagt verdien av industrielle anlegg i landdistriktene ifølge takstsum, samt verdien av skog (uten-

¹⁾ Gjennemsnittsprisen på solgte byeieendommer viser en betydelig sterkere stigning i løpet av dette tidsrum.

om skog til husbehov) som er fastsatt ved en skjønsmessig beregning. Endelig har man beregnet villaeiendommenes verdi på grunnlag av antallet av beboel-seshus i husansamlinger på landet¹⁾ og en gjennomsnittlig villapris av kr. 9000 i 1912 og kr. 14 000 i 1926. Heri forutsettes å være tatt med også tomte-verdier m. v.

Verdien av samtlige faste eiendommer i landdistriktene skulde efter dette bli *ved utgangen av årene:*

	1912 Mill. kr.	1926 Mill. kr.
1. Jordbrukseiendommer	ca. ²⁾ 1211	ca. ²⁾ 2535
2. Industrielle anlegg	» 314	» 885
3. Skog (utenom skog til husbehov)	» 250	» 350
4. Villaeiendommer, tomter m. v.	» 300	» 900
	Tils. ca. 2075	ca. 4670

For å kontrollere disse resultater har man også foretatt en annen beregning av samtlige landeiendommers verdi, nemlig på grunnlag av gjennemsnittsprisen pr. skyldmark på *samtlig*e solgte eiendommer i landdistriktene — man har altså her foruten salg av jordeiendommer også tatt med salg av industrielle bedrifter, skog, villaeiendommer og ubebyggede tomter. Denne gjennomsnittspris pr. skyldmark, som selvsagt blir større enn for jordbruks-eiendommer alene, er så multiplisert med rikets samlede matrikkelskyld. Efter denne beregning var den årlige gjennomsnittsverdi av de faste eiendommer i 1912—13 2185 mill. kr. og i 1926—27 4580 mill. kr.

De to sett beregninger synes således å vise en ganske god overensstemmelse. Vi vil derfor bli stående ved en verdi av 2100 mill. kr. ved utgangen av 1912 og 4600 mill. kr. ved utgangen av 1926.

Det er av interesse å sammenligne de beregnede eiendomsverdier med oppgavene over den antatte formue efter skatteligningen.

	1912			1926		
	Antatt formue efter skattelign. Mill. kr.	Beregnet verdi av de faste eiendommer Mill. kr.	Do. i pct. av antatt formue	Antatt formue efter skattelign. Mill. kr.	Beregnet verdi av de faste eiendommer Mill. kr.	Do. i pct. av antatt formue
Byer . . .	1443	1300	90	3546	2500	71
Landdistr. . .	2409	2100	87	5112	4600	90
Riket . . .	3852	3400	88	8658	7100	82

Når man tar hensyn til at den antatte formue efter skatteligningen må antas å ligge for lavt i forhold til den virkelig eksisterende formue, og vel

¹⁾ Ifølge folketellingsstatistikken fantes der i 1910 31 024 hus og i 1920 55 850 hus. Man har så skjønsmessig anslått antallet til ca. 33 000 i 1912 og ca. 65 000 i 1926.

²⁾ Gjennomsnitt av tallene for 1912—1913 og 1926—1927.

særlig for 1912, må der sies å være ganske god overensstemmelse mellem tallene. Det kan innvendes at det her beregnede tall for byene i 1912 ligger forholdsvis høit. Det samme gjelder imidlertid også den samlede takstsum uten korreksjon (1225 mill. kr.).¹⁾

På grunnlag av de funne beløp har man regnet ut størrelsen av den samlede pantegjeld i procent av de faste eiendommers verdi — særskilt for byer og landdistrikter. Procenttallene må imidlertid *ikke* anses som uttrykk for de faste eiendommers gjennomsnittlige *beheftelsesgrad*, idet den beregnede pantegjeld på kreditors hånd som flere ganger nevnt ikke omfatter samtlige pantehftelser (side 4 og 5).

Tabell 5. *Pantegjelden og de faste eiendommers verdi i 1912 og 1926.*

	Ved utgangen av 1912			Ved utgangen av 1926		
	De faste eiendommers verdi Mill. kr.	Pantegjeld		De faste eiendommers verdi Mill. kr.	Pantegjeld	
		Mill. kr.	I pct. av de faste eiend.s verdi		Mill. kr.	I pct. av de faste eiend.s verdi
Byer	1300	519	ca. 40	2500	967	ca. 39
Landdistrikter	2100	708	» 34	4600	1471	» 32
Riket	3400	1227	ca. 36	7100	2438	ca. 34

Som det vil ses av teksttabell 5 er der liten forskjell på procenttallene for 1912 og 1926. Det ubetydelige fall på 1 à 2 pct. som vi finner såvel for byer som landdistrikter er ikke større enn at det godt kan skyldes unøiaktigheter ved beregningene, særlig av de faste eiendommers verdi. Beregningenes sikkerhet er imidlertid såpass stor at det må anses godtgjort at *den samlede pantegjeld ikke er steget sterkere fra 1912 til 1926 enn verdien av de samlede faste eiendommer.*

Med hensyn til pantegjeldsprocentens størrelse i *landdistriktene* gir denne beregning et lite tilfredsstillende bilde av de faktisk belånte eiendommers gjennomsnittlige belåningsgrad. Av den samlede pantegjeld vil antageligvis bare en meget liten del falle på industrielle anlegg. (Vi ser altså her bort fra banklån og ihendehaverobligasjonsgjeld som er *sikret* ved pant.) Hvis vi derfor ser bort fra disse anleggs verdi og regner ut landdistriktenes samlede pantegjeld i pct. av den samlede verdi av jordbruk, skog og villa-eiendommer, blir pantegjeldsprocenten i begge år ca. 40.

¹⁾ Skulde der vært samme forhold mellom de to tall for byene i 1912 som i 1926 (71 pct.), måtte eiendomsverdien i 1912 ha vært ca. 1000 mill. kr. istedenfor 1300 mill. kr., ø: man vilde for dette år fått en pantegjeldsprocent (se tabell 5) på over 50, hvad det må antas å ligge utenfor rimelighetens grenser.

Det i og for sig mest interessante spørsmål er dog forholdet mellom de samlede *pantehftelser* som hviler på de egentlige *jordbrukseiendommer* og disses verdi. Til belysning av dette forhold kan de foregående beregninger ikke avgi brukbart materiale. Imidlertid kan man få et ganske godt inntrykk av dette på grunnlag av opgavene for *solgte* eiendommer og deres påhvilende pantehftelser før salget. Ifølge disse opgaver var den gjennomsnittlige beheftelsesgrad for solgte eiendommer¹⁾:

I 1914	:	44,5 pct.	I 1920	:	33,9 pct.	I 1926	:	47,5 pct.
I 1915	:	44,4 pct.	I 1921	:	39,2 pct.	I 1927	:	46,7 pct.
I 1912/1913	:	ca. ²⁾ 45,0 pct.				I 1926/1927	:	47,1 pct.

Pantehftelsesprocenten for jordbrukseiendommer skulde etter dette være steget med ca. 2 pct. fra 1912 til 1926. Det er dog tvilsomt om de solgte eiendommer er like representative for samtlige eiendommer i de to år. Erfaringen viser nemlig at i vanskelige år er der forholdsvis flere frivillige og tvungne salg av *sterkt* beheftede eiendommer enn i gode år, og disse eiendommer vil derfor forekomme *relativt hyppigere* i opgavene for 1926 enn for 1912, uten at man vet om dette også svarer til de faktiske forhold for samtlige eksisterende eiendommer. Hvis der i det hele tatt har funnet sted nogen stigning i jord-eiendommenes gjennomsnittlige belåningsgrad, er der i hvert fall grunn til å anta at stigningen er meget liten.

Som det måtte ventes ligger den gjennomsnittlige *pantehftelsesprocent* for solgte jordbrukseiendommer — 45—47 pct. — betydelig høiere enn *pantegjeldsprocenten* for landdistriktene, hvad enten man tar med verdien av de industrielle anlegg eller ikke (henholdsvis 34—32 pct. og 40 pct.). Dette kommer først og fremst av at der som før nevnt på eiendommene hviler *pantehftelser* til et betydelig beløp som ikke kommer med ved beregningen av *pantegjeldens* størrelse. Slike pantehftelser er foruten rettspant også skadesløsbrev og pantobligasjoner som er deponert som sikkerhet for annen gjeld. Hertil kommer at i de benyttede opgaver over solgte eiendommer er visstnok til dels også tatt med pantehftelser som helt eller delvis er innfridd. — På den annen side vil det dog ofte hende at eiendommene vil være relativt lite beheftet i salgsøieblikket, idet de jo i regelen vil bli sterkere beheftet straks etter overtagelsen.

Også for byenes vedkommende må man anta at *pantehftelsesprocenten* ligger høiere enn *pantegjeldsprocenten*.³⁾

¹⁾ Ekskl. *overbeheftede* eiendommer. Hvis disse tas med, blir procenten for 1926—1927 ca. 58. Det tilsvarende tall for de tidligere år kan ikke beregnes. Tallene vilde for øvrig neppe være sammenlignbare. (Herom i det følgende.)

²⁾ Det nødvendige materiale mangler for disse år. Tallet er ansatt skjønsmessig på grunnlag av tallene for 1914 og 1915.

³⁾ Hvis man regner at samtlige rikets faste eiendommer gjennomsnittlig er like sterkt beheftet som jordbrukseiendommene ifølge salgsopgavene (ca. 45 pct.), vilde det

Pantegjeldens størrelse i hvert av årene 1912—1926.

Efter å ha beregnet pantegjeldens størrelse ved utgangen av 1912 og 1926 kunde det tenkes at det med støtte i disse tall lot sig gjøre å bestemme dens størrelse i tidligere og mellemliggende år på grunnlag av statistikken over tinglyste og avlyste panteheftelser.

Som tidligere nevnt (side 3) har man tidligere forsøkt å beregne pantegjeldens størrelse endog uten kjennskap til dens faktiske størrelse i noget enkelt år. Man forutsatte den gang at ca. $\frac{4}{5}$ av det årlige overskudd av tinglyste heftelser utgjorde den reelle tilvekst, samt at den procentvise stigning i Hypotekbankens utlån ikke var stort større enn for samtlige utlån. Man har nu materiale til å avgjøre i hvilken utstrekning disse forutsetninger holder stikk for de senere år. Det samlede overskudd (tilveksten) for riket var for tidsrummet 1912—1925 ca. 4235 mill. kr. Opgaven for 1926 er ennå ikke bearbeidet, men hvis man for dette år regner med et gjennomsnitt av overskuddsbeløpene for årene 1920—1925 (ca. 460 mill. kr.), blir den nominelle tilvekst for 1912—1926 ca. 4695 mill. kr. Nu er *pantegjelden* i løpet av dette tidsrum bare steget med 1211 mill. kr., d. v. s. *stigningen i pantegjelden utgjør bare $\frac{1}{4}$ av stigningen i overskuddet av tinglyste panteheftelser*. Selv om beløpet av samtlige påhvilende *panteheftelser* skulde ha steget noget mere enn pantegjelden — det vil i så fall bare dreie sig om et par hundrede mill. kr. —, vil denne reelle tilvekst i hvert fall ikke utgjøre *mere enn $\frac{1}{3}$ av den nominelle*. Den betydelige forskjell skyldes antagelig først og fremst at avlysning av innfridde heftelser og avdrag i stor utstrekning forsømmes.

Det årlige overskudd av tinglyste panteheftelser synes således å være et meget lite pålitelig uttrykk for pantegjeldens (eller de påhvilende panteheftelsers) årlige tilvekst. Dette så meget mere som man ikke kan være sikker på at brøken $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ gjelder for hvert *enkelt* av årene 1912—1926. I hvert fall gjelder den ikke for årene før 1912. For tidsrummet 1895—1912 var således stigningen i pantegjelden vel $\frac{1}{2}$ av den nominelle tilvekst. (Man har her

samlede beløp av panteheftelser ved utgangen av 1926 være 45 pct. av 7100 mill. kr. eller ca. 3200 mill. kr. Da pantegjelden — pantelån på kreditors hånd — er beregnet til ca. 2438 mill. kr., får vi etter dette en rest på 762 mill. kr. som i hovedsaken skulde omfatte panteheftelser deponert som sikkerhet for annen gjeld. Det kan i denne forbindelse nevnes at der som sikkerhet for industrielle ihendehaverobligasjoner (lov av 6. aug. 1897) i 1926 var deponert pantobligasjoner til et samlet beløp av ca. 184 mill. kr., samt at sparebankenes utlån mot deponerte panteheftelser, altså ekskl. pantelån, var ca. 330 mill. kr. (herav vil dog muligens en del være belånte pantobligasjoner som er tatt med i den beregnede pantegjeld). Det tilsvarende beløp for privatbankene kjenner man ikke. Man har derfor ingen faste holddepunkter til å avgjøre om det beregnede beløp av panteheftelser, 3200 mill. kr., eller en panteheftelsesgrad av ca. 45 svarer til det faktiske forhold for riket.

gått ut fra at den samlede pantegjeld i 1895 var 490—540 mill. kr. ifølge Berners beregning.)

Hvad nu angår den annen forutsetning som de tidligere offisielle beregninger bygget på, nemlig at progresjonen i Hypothekbankens utlån stort sett skulde svare til progresjonen for samtlige lån, så viser det sig at den procentvise stigning fra 1912 til 1926 har vært: for Hypothekbankens pantelån 106 pct., for samtlige kjente pantelån 150 pct., for den samlede pantegjeld 99 pct.

For dette tidsrum svarer således stigningsprocenten for bankens utlån forholdsvis godt til den procentvise stigning for hele pantegjelden. Dette må imidlertid anses for å være meget tilfeldig. Man bygger jo her på den forutsetning at bevegelsene i bankens utlånsmasser er «representative», først og fremst fordi utlånsmassen er stor. Men i så fall skulde man få et ennu mere representativt uttrykk ved å ta med samtlige kjente pantelån. Som vi ser får vi da en altfor høi stigningsprocent.

I det hele tatt viser det sig at statistikken over tinglyste og avlyste panteheftelser er av liten verdi, såvel når det gjelder å bestemme det samlede beløp av panteheftelser i et bestemt år som bevegelsen fra år til annet.

En sikrere beregning av pantegjeldens størrelse i de enkelte år mellom 1912 og 1926 kan foretas på grunnlag av de kontinuerlige opgaver over de kjente pantelån (se bilaget), idet man forutsetter at procentforholdet mellom kjente og ukjente pantelån har sunket *jevnt* fra 76 pct. i 1912 til 40 pct. i 1926.

I så fall har pantegjelden vært ca. 1 310 mill. kr. i 1915 og ca. 1 650 mill. kr. i 1920. Av den samlede stigning fra 1912 til 1926 — ca. 1 200 mill. kr. — *faller over halvparten (ca. 58 pct.) på 5-året 1920—25.*

Resymé.

På grunnlag av foreliggende materiale og såvidt mulig representative undersøkelser har man beregnet størrelsen av de samlede utlån mot pantobligasjoner på kreditors hånd. *Denne samlede pantegjeld* var ved utgangen av 1912 ca. 1 227 mill. kr. og ved utgangen av 1926 ca. 2 438 mill. kr. — en stigning på ca. 99 pct. Hvis vi regner beløpet for 1926 om i førkrigskroner, blir den reelle stigning ca. 11 pct.

De *viktigste kreditorer* er i begge år de private fordringshavere (henholdsvis 38 og 24 pct. av den samlede pantegjelds beløp), sparebankene (15 og 23 pct.) og Hypothekbanken (16 og 16 pct.).

Man har forsøkt å fordele pantegjelden — efter de belånte eiendommers beliggenhet — på *byer og landdistrikter*. I 1912 falt ca. 708 mill. kr.

eller ca. 58 pct. på landdistriktene, i 1926 ca. 1 471 mill. kr. eller ca. 60 pct. På grunn av den fremgangsmåte man har vært henvist til å benytte er disse tall dog ikke nøiaktige.

På grunnlag av offentlige takseringer, gjennomsnittlige salgspriser og matrikkelskylden, har man forsøkt å *beregne eiendomsverdien særskilt for byene og landdistriktene* i de to år og regnet ut pantegjelden i pct. herav. Etter disse beregninger å dømme har der ikke funnet sted noen nevneverdige forskyvninger i *pantegjeldsprocenten* fra 1912 til 1926. For byene blir pantegjeldsprocenten ca. 40 pct., for landdistriktene ca. 33 pct.

Den beregnede pantegjeld omfatter imidlertid *ikke samtlige panteheftelser*. Deres samlede beløp lar sig ikke fastslå ved den fremgangsmåte som er benyttet her. Heller ikke gir statistikken over tinglyste og avlyste panteheftelser brukbare opplysninger om dette.

Ved hjelp av opgavene over solgte landeiendommer og deres påhvilende panteheftelser før salget har man beregnet det samlede beløp av panteheftelser som hviler på de egentlige *jordbrukseiendommer* samt deres gjennomsnittlige *panteheftelsesprocent*. Den var i 1912 ca. 45 og i 1926 ca. 47. Det siste tall er dog muligens noget for høit. Det later etter dette til at heller ikke den gjennomsnittlige panteheftelsesprocent for jordbruks-eiendommene er synderlig større i 1926 enn i 1912..

De foretatte undersøkelser gir intet inngående bidrag til belysning av *pantegjeldstrykket* og de forskyvninger som utvilsomt har funnet sted fra 1912 til 1926. For det første gjelder det at selv om det *gjennomsnittlige* procentforhold ikke kan antas å ha forandret sig særlig, er det meget sannsynlig at antallet av sterkt- og overbeheftede eiendommer er relativt større i 1926 enn i 1912. De økonomiske vanskeligheter som derav følger avsvettes jo i og for sig ikke fordi om forholdet rent aritmetisk sett neutraliseres ved at antallet av lite beheftede eiendommer også er relativt større i 1926 enn før krigen.

Dernæst er gjeldstrykket avhengig av *pantelånsrentens* størrelse. Man rår dog for nærværende ikke over tilstrekkelig materiale til å kunne beregne noen gjennomsnittlig pantelånsrente.

I siste instans vil pantegjeldens trykk bestemmes av eiendomsbesiddernes *inntektsforhold*. Som oftest vil vel inntekten variere med eiendommenes verdiavkastning. Imidlertid er det ikke sikkert at forandringer i verdiavkastningen umiddelbart kommer til uttrykk i eiendomsverdiene. Den beregnede pantegjelds- og panteheftelsesprocent forteller derfor i og for sig ikke så meget om det *faktiske* pantegjeldstrykk.

Bilag.

Kjente pantelån i

(Se anmerk-

År	Offentlige fond	Statens Pensjonskasse, Enkekassen og Pensjonskassen f. Statens tj.menn	Riksforsikringsanstalten	Hypotekbanken	Arbeiderbruk- og Småbrukbankene	Norges Bank	Sparebanker
	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.
1890	33 886	12 500	—	83 347	—	8 238	41 700
1891	34 100	13 200	—	83 627	—	6 991	44 300
1892	34 400	13 800	—	87 513	—	6 792	45 400
1893	34 600	14 500	—	95 412	—	6 632	46 700
1894	34 800	15 100	—	102 921	—	6 376	50 114
1895	35 100	15 800	600	110 740	—	5 974	53 163
1896	35 300	16 400	900	115 214	—	5 606	59 238
1897	35 500	17 100	1 200	117 211	—	5 317	.65 567
1898	35 800	17 700	1 700	122 824	—	4 916	71 915
1899	36 000	18 600	2 500	126 293	—	4 643	77 808
1900	36 262	19 564	3 428	130 852	—	4 420	79 345
1901	37 700	21 000	4 100	134 924	—	4 169	82 060
1902	38 400	22 500	5 100	143 045	—	3 904	86 482
1903	39 600	24 000	6 300	147 627	—	3 620	92 304
1904	40 500	25 500	7 600	151 599	—	3 537	99 159
1905	41 200	27 300	8 700	154 990	2 763	3 274	104 854
1906	41 900	29 500	9 300	157 407	5 784	3 048	113 447
1907	44 000	31 500	9 800	164 682	7 776	2 793	124 672
1908	47 413	34 000	11 400	168 831	11 323	2 569	134 368
1909	49 500	36 000	12 700	178 816	14 582	2 436	144 117
1910	51 356	38 323	13 344	190 026	17 651	2 172	155 073
1911	51 500	40 500	14 700	193 126	21 694	1 970	170 500
1912	51 700	42 400	16 200	191 986	25 867	1 740	183 219
1913	51 811	45 020	17 644	188 290	29 955	1 623	191 975
1914	52 300	46 000	18 800	192 796	34 732	1 512	201 632
1915	52 800	49 500	20 200	200 500	37 083	1 385	208 559
1916	53 374	51 458	21 503	204 613	40 918	1 256	226 206
1917	53 200	55 500	23 300	226 457	44 133	1 102	248 795
1918	53 100	59 600	25 200	229 000	50 757	998	276 814
1919	52 929	63 694	27 105	233 928	56 360	910	318 745
1920	53 900	72 500	30 800	236 435	66 371	815	352 824
1921	55 000	81 500	34 600	251 349	80 817	708	392 745
1922	55 960	90 723	38 456	282 185	104 903	604	426 391
1923	56 200	101 000	40 600	312 809	131 402	506	474 794
1924	56 600	111 500	42 800	320 587	159 418	441	491 454
1925	56 906	121 930	45 052	363 898	169 100	379	520 979
1926	57 200	123 382	48 900	395 067	178 717	306	549 795

Anm. For de offentlige fond, Pensjonskassen og Riksforsikringsanstalten kjennes beløpene bare for hvert 3dje år. Stigningen har imidlertid vært så jevn at man med tilstrekkelig nøiaktighet har kunnet beregne beløpene i de mellemliggende år ved grafisk interpolasjon. — For skadeforsikrings-selskapene har man innhentet oppgaver fra samtlige selskap for årene 1890, 1895, 1900 og 1905 og på samme vis beregnet beløpene i de mellemliggende år inntil 1912. — For sparebankene mangler nøiaktige oppgaver for 1890—1893. Beløpene er beregnet p. grl. a. procentforholdet mellom «pantelån» og «utlån mot fullt betryggende sikkerhet i fast eiendom» for årene 1894—1898 (77 pct. pantelån). — For privat-

årene 1890—1926.

ningen.)

Private aktie- banker	Kreditt- foreninger	Livsfor- sikrings- selskap	Skadefor- sikrings- selskap	Norges Brand- kasse	Jernba- nenes Pen- sjonskasser	Overformyn- deriene (inkl. fellesmassen i Oslo, Ber- gen og Tr.hjem)	Sum
1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.	1000 kr.
18 800	—	13 000	3 550	30	1 650	16 234	232 935
20 200	—	14 200	3 900	30	1 659	16 676	238 883
21 000	—	15 820	4 250	30	2 179	17 471	248 655
21 900	—	17 091	4 550	29	2 268	18 465	262 147
23 800	—	18 342	4 900	29	2 620	18 706	277 708
25 600	—	21 167	5 300	2 043	4 381	18 402	298 270
28 900	—	23 703	5 500	2 365	4 610	18 961	316 697
32 400	—	25 865	5 700	2 641	4 799	20 764	334 064
36 000	—	29 472	5 950	2 547	5 176	21 974	355 974
39 400	—	31 722	6 200	2 547	5 778	23 404	374 895
40 655	—	31 900	6 400	2 546	6 041	24 738	386 151
45 989	—	34 051	6 400	2 546	6 478	26 304	405 721
47 631	—	36 240	6 400	2 545	6 523	27 348	426 118
49 618	—	38 701	6 450	2 465	6 751	28 061	445 497
49 885	—	39 656	6 450	823	7 074	27 575	459 358
50 036	—	41 120	6 480	246	7 279	28 400	476 642
49 260	—	42 536	6 800	49	7 673	28 400	495 104
50 076	—	46 082	7 100	49	7 977	28 200	524 707
55 953	—	48 394	7 400	49	9 067	28 700	559 467
56 945	—	51 733	7 700	47	9 584	29 200	593 360
56 249	1 614	55 533	8 000	47	10 605	29 500	629 493
61 909	2 100	60 859	8 300	47	10 951	29 400	667 556
67 890	2 600	65 114	8 600	47	11 396	29 600	698 359
68 037	3 157	70 100	8 890	47	12 416	30 000	718 965
68 630	3 783	73 550	9 307	562	13 129	30 800	747 533
70 005	4 897	77 254	9 761	862	13 459	32 200	778 465
70 353	7 840	77 547	9 309	542	14 038	33 600	812 557
74 673	11 804	78 255	9 761	490	14 701	36 500	878 671
71 033	15 299	76 852	9 252	478	15 107	39 700	923 190
50 827	17 928	79 428	10 017	337	15 959	44 600	972 767
57 301	19 761	83 574	15 649	336	18 250	47 800	1 056 316
52 203	20 660	86 145	14 912	399	19 494	51 900	1 142 432
51 340	27 085	94 309	15 045	338	21 992	54 200	1 263 531
59 901	33 923	102 870	12 578	354	23 996	57 600	1 408 533
90 492	36 521	112 180	15 722	396	28 238	60 200	1 526 549
87 571	43 331	126 692	18 000	446	31 268	59 100	1 644 652
93 018	52 055	134 937	15 962	496	31 968	59 100	1 740 903

bankene mangler nøiaktige opgaver for 1890—1899. Tallene er beregnet p. grl. a. procentforholdet i årene 1900—1904 mellem pantelån og innlånskapital + aktiekapital ÷ beholdn. av vekslar og vekselobl. (de eneste poster på balansekonto som kan føres tilbake til 1890). De således beregnede beløp for 1890—1899 er korrigeret i overensstemmelse med den årlige stigning i sparebankenes pantelån. — Pantobl.beholdn. i overformynderienes fellesmasser i Oslo, Bergen og Trondhjem er beregnet p. grl. a. forholdet for Oslo. — For øvrig er tallene hentet fra den offisielle statistikk eller offentlige dokumenter.

Række VIII.

Trykt 1928 (forts. suite):

- Nr. 48. Norges civile, geistlige, rettslige og militære inndeling 1 januar 1928. (*Les divisions civiles, ecclésiastiques, judiciaires et militaires du royaume de Norvège le 1er janvier 1928.*)
- 49. Det civile veterinærvesen 1925. (*Service vétérinaire civil.*)
- 50. Sinnssykeasylenes virksomhet 1926. (*Hospices d'aliénés.*)
- 51. Lønninger 1927. (*Gages et salaires.*)
- 52. Den private forsikringsvirksomhet i Norge 1913—1925. (*Assurances privées en Norvège pendant les années 1913—1925.*)
- 53. Forsikringselskaper 1926. (*Sociétés d'assurances.*)
- 54. Den Norske Statskasses Finanser 1913/14—1928/29. (*Finances de l'État.*)
- 55. Norges jernbaner 1926—1927. (*Chemins de fer norvégiens.*)
- 56. Forsømte barn 1925 og 1926. (*Traitement des enfants moralement abandonnés.*)
- 57. Norges industri 1926. (*Statistique industrielle de la Norvège.*)
- 58. Meieribruket i Norge i 1926. (*L'industrie laitière de la Norvège en 1926.*)
- 59. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1925. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
- 60. Sjømannsforsikringen 1925. Fiskerforsikringen 1925. (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 61. Norges postvesen 1927. (*Statistique postale.*)
- 62. Industrierarbeiderforsikringen. Ulykkesforsikringen 1925. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 63. Arbeidslønnen i jordbruket. Driftsåret 1927—28. (*Salaires des ouvriers agricoles 1927—28.*)
- 64. Det civile veterinærvesen 1926. (*Service vétérinaire civil.*)
- 65. Norges telegrafvesen 1926—27. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 66. Skolevesenets tilstand 1925—26. (*Instruction publique.*)
- 67. Fattigvesenet 1925. (*Assistance publique.*)
- 68. Norges kommunale finanser 1925/26. (*Finances des communes.*)
- 69. Stortingsvalget 1927. (*Élections en 1927 pour le «Storting».*)
- 70. Folkemængdens bevægelse 1926. (*Mouvement de la population.*)
- 71. Alkoholstatistikk 1926—1927. (*Statistique de l'alcool.*)
- 72. Norges fiskerier 1926. (*Grandes pêches maritimes.*)
- 73. Tariffavtaler og arbeidskonflikter 1927. (*Conventions collectives et conflits du travail en 1927.*)
- 74. Norges skibsfart 1927. (*Navigation.*)
- 75. Norges handel 1927. (*Commerce.*)
- 76. Private aktiebanker 1927. (*Banques privées par actions.*)
- 77. Landbruksareal og husdyrhold 1928. Representativ telling. (*Superficies agricoles et élevage du bétail de l'année 1928. Recensement représentatif.*)
- 78. Norges bergverksdrift 1927. (*Mines et usines.*)
- 79. Pantegjelden i Norge ved utgangen av 1912 og 1926. (*Dette hypothécaire en Norvège à la fin des années 1912 et 1926.*)
-

Det Statistiske Centralbyrå har dessuten bl. a. utgitt følgende verker:
Statistisk Arbok for kongeriket Norge. Senest utkommet: 47de årgang 1928.
Oslo 1928. (*Annuaire statistique de la Norvège.*)
Statistiske Meddelelser. Senest utkommet: 45de bind 1927. Oslo 1927. (*Bulletin mensuel du Bureau Central de Statistique.*)
Månedsoppgaver over vareomsetningen med utlandet 1927. Femtende bind. Oslo 1928.
(*Bulletin mensuel du commerce extérieur en 1927. Quinzième année.*)
Fortegnelse over Norges Offisielle Statistikk m. v. 1828—31 desember 1920.
Kristiania 1889, 1913 og 1922. (*Catalogue de la Statistique officielle.*)
Statistiske Oversigter 1914. Kristiania 1914. Statistiske Oversikter 1926. Oslo 1926.
(*Résumé rétrospectif 1914 et 1926.*)

Samtlige verker er til salgs hos H. Aschehoug & Co., Oslo.

Av «Norges handel», årgangene 1911, 1912, 1913, 1915 og 1921, er Byråets beholdning meget knapp, hvorfor man vilde være takknemlig for å få overlatt eksemplarer av disse årganger.

30 november 1928.